

УДК 81'347.78.034

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ СИНОНІМІВ

О. Л. Ящук

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

hellen8@ukr.net

Стаття присвячена розгляду фразеологічних синонімів англійської мови та їх перекладацької відповідності шляхом розкриття їх сутності та класифікації. В роботі аналізується стан дослідження феномену фразеологічної синонімії на сучасному етапі; класифіковано фразеологічні одиниці та фразеологічні синоніми зокрема; розглядаються загальні прийоми перекладу фразеологічних синонімів, відповідно до різних рівнів еквівалентності. Об'єктом дослідження є фразеологічні синоніми англійської та української мов, предметом – особливості перекладу даних синонімів з англійської мови українською. Наукова актуальність роботи полягає в класифікації фразеологічних синонімів, а також у систематизації способів їх перекладу.

Ключові слова: фразеологічні синоніми, перекладацька еквівалентність, фразеологічна синонімія, порівняльний аспект, фразеологічний переклад, нефразеологічний переклад.

Одним з найважливіших показників багатства будь-якої мови є наявність в ній великої кількості синонімів. Численність синонімів в мові веде до її різноманіття та стилістичного забарвлення. Якщо вивчення лексичних синонімів має більш, ніж двохсотрічну історію розвитку, починаючи з досліджень Д.І. Фонвізіна, то постановка питання фразеологічної синонімії у лінгвістиці відноситься до середини 50-х років ХХ століття. Вивченню даної проблеми присвятили свої роботи такі вітчизняні лінгвісти: Н.Н. Амосова, Е.Ф. Арсентьева, Н.Л. Каменецкайте, Т.І. Коваленко, Т.С. Солов'єва, Н.М. Шанский та інші. Дослідники відзначають, що синонімія у фразеології – досить поширене в мовах явище. Актуальність теми зумовлена загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних праць на вивчення фразеологічної синонімії в порівняльному аспекті.

Мета роботи полягає у визначенні перекладацької еквівалентності фразеологічних синонімів шляхом розкриття їх суті та класифікації.

Всі основні одиниці мови, такі як слова, словосполучення, речення мають семантичне значення та можуть мати синоніми. Синонімія також властива і фразеологізмам, які функціонально наближені до слова.

Перш за все необхідно визначити поняття фразеологічного синоніма, типи фразеологічних синонімів, а також характерні особливості, що відрізняють фразеологічну синонімію від лексичної. Синонімія фразеологізмів настільки поширене явище, що існують спроби класифікувати фразеологізми-синоніми. Так, М.Т. Демський виділяє такі групи фразеологічних одиниць-

синонімів: рівнозначні чи дублети; семантичні або ідеографічні; стилістичні; експресивно-емоційні; семантико-стилістично-емоційні [2, с. 42].

Класифікація, запропонована О.В. Куніним, наближена до тієї, що застосовується до слів-синонімів. Він виділяє ідеографічні синоніми, стилістичні та стилістико-ідеографічні [3, с.109-110].

Ідеографічні синоніми відрізняються відтінками значення. При ідентичності родових сем, вони відрізняються диференційними семами з однаковою та різною образністю. Такі звороти мають у своєму складі сполучник *as* (підсилення ознаки), або сполучник *like* (підсилення дії). Для стилістичних синонімів характерним є позначення однакового концепту та різні стилістичні ознаки. Стилiстико-ідеографічні синоніми можуть відрізнятися як значенням так і стилістичною приналежністю. Використання фразеологічних синонімів в українській та англійській мовах в подібних контекстах залежить від наближення значення фразеологізмів.

Розглянуті вище випадки дозволяють зробити наступні узагальнення: синонімічними називаються такі фразеологізми, значення яких близькі, але завдяки стилістичним та семантичним відтінкам їх можна відрізнити один від одного. Далі розглянемо різні способи перекладу фразеологічних синонімів, фразеологічний та нефразеологічний переклад.

Фразеологічний переклад передбачає застосування у тексті перекладу стійкі одиниці різного ступеню наближеності між одиницею вихідної мови і відповідною одиницею мови перекладу – від повного та абсолютного еквіваленту до приблизного фразеологічного відповідника. Одним з прийомів фразеологічного перекладу є фразеологічні еквіваленти [4, с. 71].

Фразеологічні еквіваленти можуть бути повними і частковими. Повними називають англійські фразеологізми, які мають спільне значення з українськими, збігаються за складом, граматичною структурою та стилістичною приналежністю.

Частковим фразеологічним еквівалентом називають такий англійський зворот, який не повною мірою збігається з порівнюваним зворотом в українській мові, тобто не в усіх значеннях. Такі фразеологічні еквіваленти поділять на три групи: одиниці, які мають однакову стилістичну та семантичну ознаку та відрізняються лексичним наповненням; одиниці, які мають однакову семантичну та стилістичну ознаку, лексичний склад та відрізняються кількістю або порядком слів; та одиниці, які мають однакову стилістичну ознаку, лексичний склад та граматичну структуру та відрізняються за семантичним забарвленням.

До групи фразеологічних зворотів також умовно відносять й індивідуальні еквіваленти. Індивідуальними еквівалентами називають такі звороти, значення яких перекладач адаптує до значення вже існуючого в мові перекладу звороту, змінюючи його структуру за образом оригінального звороту, за умови відсутності еквівалентної одиниці в мові перекладу.

Нефразеологічний переклад перекладає фразеологічний зворот за допомогою лексичних, а не фразеологічних засобів мови перекладу. Такий

спосіб перекладу не є повноцінним і застосовується лише тоді, коли відсутня можливість використання фразеологічних еквівалентів чи аналогів. До нефразеологічного перекладу вдаються при перекладі фразеологізмів, які називають поняття або предмети з метою наблизити фразеологічний зворот до перекладу.

Для перекладу фразеологічних одиниць застосовується також такі перекладацькі прийоми як дослівний переклад, або ж калькування, описовий переклад (передає лише значення одиниці за допомогою пояснень та порівнянь), контекстуальний переклад та вибірковий переклад.

Беручи за основу вищеперераховані способи перекладу і особливості фразеологічних одиниць, можна сформулювати основні правила перекладу фразеологічних одиниць:

- пошук повного еквіваленту фразеологічної одиниці, кількість таких в англійській та українській мовах обмежена;
- за відсутності відповідника в мові перекладу можна перекласти зворот за допомогою аналогічної фразеологічної одиниці;
- калькування, тобто дослівний переклад, що не завжди є результативним (найчастіше застосовується до фразеологізмів, що мають античне, міфологічне походження). Поряд з дослівним перекладом застосовують стислий опис;
- переклад за допомогою часткових еквівалентів фразеологізмів.

Ми переконались, що загальною метою вживання фразеологічних способів при перекладі є прагнення відтворити у мові перекладу фразеологізми повним або частковим еквівалентом. У тих випадках, коли цього неможливо досягти шляхом повного перекладу, зокрема тоді, коли зміст фразеологічної одиниці може виявитись незрозумілим для іншомовного читача, необхідним є розширення вихідного звороту. До нефразеологічного перекладу вдаються лише переконавшись у тому, що неможна скористатись не одним з фразеологічних еквівалентів, хоча такий переклад важко назвати повноцінним. Далі ми більш детально розглянемо кожен з 5 найпоширеніших способів перекладу фразеологізмів. Так, основним прийомом передачі фразеологічних синонімів з англійської на українську мову є пошук аналога. Тобто, існує такий український зворот, який за значенням є повністю адекватним англійському, але за образністю є відмінним повністю, або ж, частково. Наприклад, фразеологізми наступних синонімічних рядів перекладаються за допомогою аналогів: *as crazy as a fox, as mad as a march hare, as mad as a hatter* – сказився, зовсім збожеволів, зовсім зглузду з'їхав, або ж *as weak as water, as weak as cat, as weak as straw, as brittle as glass* – сили малувато, від вітру хилиться, дмухнеш і розсиплеться.

Іншим частотним способом передачі фразеологічних одиниць є переклад за допомогою часткового еквіваленту. Як видно з наведеного прикладу, часткові еквіваленти вживаються в наступних випадках:

- український та англійський фразеологізми збігаються у значенні, стилістичному напрямку та близькі за образністю;

- український та англійський фразеологізми співпадають у значенні, образності, стилістичному напрямку, але відрізняються числом, в якому стоїть іменник, або порядком слів;
- український та англійський фразеологізми співпадають у значенні, стилістичному напрямку, але відрізняються в образності.

To be as cool as cucumber – зберігати спокій, *to keep one's cool* – залишатись холоднокривним, *to keep a straight face* – зберігати серйозний вираз обличчя, або ж *to be at the bottom of smth.* – бути основою чогось, *the bottom line* – головна ідея.

Наступним способом перекладу фразеологічних синонімів є відтворення за допомогою повного еквіваленту. Повний фразеологічний еквівалент – український еквівалент англійського фразеологізму, який збігається з ним у значенні, лексичному складі, образності, стилістичному напрямку та граматичній структурі.

Розглянемо приклади: *the sun will shine down our street too* – буде і на нашій вулиці свято, *the sun will shine on our side of the fence* – і в наше віконце загляне сонце, або ж *an empty barrel makes the greatest sound, empty vessels make more noise* – порожня бочка гучить, а повна мовчить, *the man who has nothing to do is always the busiest* – хто багато говорить, той мало робить.

Нечасто, але цілком успішно перекладач застосовує такий спосіб перекладу, як описовий переклад. Тобто, перекладає не сам фразеологізм, а його значення, або ж тлумачення, що найчастіше трапляється з одиницями, які не мають еквівалентів у мові перекладу. Наприклад: *to make a bad break, go to the wall* перекладають як збанкрутувати, *to flip one's lid* – втратити контроль над емоціями, *the fur is flying over smth.* – запекла суперечка.

Та найменш продуктивним способом перекладу є калькування. Наприклад: *as thin as a line in Euclid* – тонкий як лінія Евкліда, *as plump as a partridge* – товстий як куріпка.

Розглянемо способи перекладу фразеологічних одиниць за класифікацією, запропонованою О.В.Куніним, за якою фразеологізми-синоніми поділяються на три групи: ідеографічні (наприклад, *be comfortably off, be in easy circumstances, be in good circumstances, be well off, be well-to-do* – жити у достатку, жити у гаразді, жити на широку ногу); стилістичні (наприклад, *catch the idea, get it, have a clue, see the light* – вловити суть, зрозуміти) та стилістико-ідеографічні (наприклад, *do one's best, do one's damndest, do one's level best, do one's possible, do one's utmost, give the best smb. has in the shop* – вилазити з шкури, рватися із шкури, п'ястися з-під шкури, аж очі рогом лізуть кому, вилузуватися з шкіри, з усієї сили намагатися).

Далі ми за допомогою прикладів розглянемо стилістико-ідеографічні фразеологічні синоніми, оскільки вони є найбільш чисельною з усіх трьох груп, та їх найпоширеніші способи перекладу. Найчастіше для перекладу стилістико-ідеографічних фразеологічних синонімів застосовують аналог, наступними продуктивними прийомами є часткові еквіваленти та повні еквіваленти, також застосовується описовий переклад та калькування.

Наприклад, фразеологізми наступного синонімічного ряду *be up to a thing or two, know a thing or two, know beans, know black from white, know chalk from cheese, know how many beans make five, know one's way about, know the ropes, know what is what, know what o'clock it is* перекладаються за допомогою аналогів в українській мові *розуміти що до чого, розумітись на чомусь, мати собі на думці, бачити (знати) наскрізь когось, знати як облупленого когось*.

Наступним прийомом є переклад за допомогою часткового еквівалента. Наприклад, або *strike in the boots, go at a cowl, as motionless, have leaden feet, one's foot has gone to sleep, be with feet of clay* – *відходити ноги, ледве ноги волокти, лежати в недузї, ноги не слухають, стояти на глиняних ногах*.

За допомогою повного еквіваленту перекладають наступні фразеологічні одиниці - *as sound as a bull, in one's prime* – *здоровий як віл, в розквіті сил, to be chicken-hearted, to be afraid one's shadow* – *з курячим серцем, боятися власної тіні* та *to come down to earth, to bring smb. back to earth, to open smb's eyes* – *зійти на землю, повернути когось на землю, відкрити комусь очі на щось*.

Далі розглянемо способи перекладу фразеологізмів наступної групи ідеографічних синонімів. Найчастіше для перекладу ідеографічних фразеологічних синонімів застосовують аналог, менш частотними є часткові еквіваленти та повні еквіваленти та найрідше застосовується калькування.

Так, наприклад за допомогою аналога перекладають наступні фразеологізми: *blow a fuse, blow one's stack, blow one's top* – *не тримати себе в руках, втратити контроль над собою*.

Далі розглянемо переклад ідеографічних фразеологічних синонімів за допомогою часткового еквівалента. Наприклад, *build like a castle, alive and kicking* – *міцно збитий* та *to go over smb's head, to be beyond smb's ken* – *понад розуміння, бути за межами пізнання*.

Менш вживаним є спосіб перекладу фразеологізмів повним еквівалентом. Наприклад, *as white as ashes, as white as chalk* – *блідий як полотно, білий як крейда*.

Далі розглянемо функціонування способів перекладу стилістичних фразеологічних синонімів. До найпоширеніших способів перекладу стилістичних фразеологізмів відносимо наступні: аналог, частковий еквівалент, повний еквівалент та описовий переклад.

За допомогою прикладів розглянемо переклад фразеологізмів даної групи за допомогою аналога: *before you know where you are, in a flash, in jig time, in less than no time, in no time* – *миттю, в одну мить, у ту ж мить, мієї ж миті, мієї ж хвилини*.

Стилістичні фразеологічні синоніми, як наприклад: *untold riches, a cash cow* – *незліченні багатства, дійна корова* перекладаються за допомогою часткових еквівалентів.

Аналіз лінгвістичних та літературних джерел дозволяє зробити такі узагальнення: синонімічними називаються такі фразеологізми, значення яких є близькими, але завдяки стилістичним та семантичним відтінкам їх можна відрізнити один від одного. На підставі вивчення існуючих теоретичних

положень виділяємо такі основні якості фразеологічних синонімів: наявність частково або повністю аналогічного значення; наявність загальної складової, під якою розуміється загальний лексичний склад компонентів; наявність подібної граматичної структури; наявність загального образу, хоча можливі й зміни образності. У межах статті узагальнюємо різні способи передачі фразеологічних синонімів з англійської мови на українську, а саме: фразеологічні та нефразеологічні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины / В. В. Виноградов // Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М.: 1977. – С. 118-139.
2. Демський М.Г. Системні зв'язки у сфері фраземіки / М.Г. Демський // Мовознавство. – 1991. – № 2. – С. 36-43.
3. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. для студ. ин-тов и фак-тов иностр. яз. / А. В. Кунин . – М.: Высшая школа, 1986. – 336 с.
4. Крупнов В. Н. Лексикографические аспекты перевода: Учебное пособие. / В. Н. Крупнов. – М.: Высшая школа, 1987. – 192 с .
5. Литвинов П. П. 3500 английских фразеологизмов и устойчивых словосочетаний / П. П. Литвинов. – М.: Астрель: АСТ, 2007. – 285 с.
6. Cowie A.P. Oxford dictionary of English idioms / A.P. Cowie. – Oxford: Oxford university press, 1993. – 685 p.

REFERENCES

1. Vinogradov V.V. *Osnovnye ponjatija russkoj frazeologii kak lingvisticheskoj discipliny* [The main concepts of Russian phraseology as linguistic discipline]. Moscow, 1977. p. 118-139.
2. Dems'kij M.G. *Sistemni zv'jazki u sferi frazemiki* [System links in sphere of phrasemics]. 1991. pp. 36-43.
3. Kunin A.V. *Kurs frazeologii sovremennogo anglijskogo jazyka* [The course of modern English phraseology]. Moscow, Vysshaja shkola Publ., 1986. 336 p.
4. Krupnov V. N. *Leksikograficheskie aspekty perevoda* [Lexicographical aspects of translation]. Moscow, Vysshaja shkola Publ, 1987. 192 p.
5. Litvinov, P.P. *3500 anglijskih frazeologizmov i ustojchivyh slovosochetaniij* [3500 of English phraseological units and fixed collocation]. Moscow, Astrel': АСТ, 2007. 285 p.
6. Cowie A.P. Oxford dictionary of English idioms. Oxford: Oxford university press, 1993. 685 p.

Е. Л. Ящук. Переводческая эквивалентность фразеологических синонимов.

Статья посвящена изучению фразеологических синонимов английского языка и их переводческой эквивалентности, раскрывая их суть и классификацию. В работе анализируется состояние исследования феномена фразеологической синонимии на современном этапе; классифицированы фразеологические единицы и фразеологические синонимы; рассматриваются общие приемы перевода фразеологических синонимов, согласно различным уровням эквивалентности. Объектом исследования являются фразеологические синонимы английского и украинского языков, предметом - особенности перевода данных синонимов с английского языка на украинский. Научная актуальность

работы заключается в классификации фразеологических синонимов, а также в систематизации способов их перевода.

Ключевые слова: фразеологические синонимы, переводческая эквивалентность, фразеологическая синонимия, сравнительный аспект, фразеологический перевод, нефразеологический перевод.

16548 знаків, 0,41 ум.др.ар.

O. Yashchuk. Equivalence translation of phraseological synonyms.

This article is devoted to phraseological English synonyms, interchangeability and translation equivalence. This paper examines the state of the phenomenon of synonymy in phraseology at present, classifies phraseological units and phraseological synonyms in particular, common translation techniques of idiomatic synonyms, according to different levels of equivalence. The scientific relevance of the work is a synthesis of the linguistic nature of phraseological synonyms, as well as organizing methods of translation. The object of the research, thus, is English and Ukrainian phraseological synonyms. Its subject comprises peculiarities of translation of those synonyms from English into Ukrainian. Phraseological synonyms are those units whose values are close, but thanks to the stylistic and semantic nuances they can be distinguished. Phraseological synonyms are those, with similar meanings, and as a rule, they correlate with the same part of speech, which have partially similar or identical lexical-phraseological compatibility, but are different in meaning, stylistic nuance. This article summarizes different ways of translation of phraseological synonyms from English to Ukrainian, namely phraseological (full phraseological equivalent, partial equivalent and individual equivalent) non-phraseological (lexical translation, calquing, descriptive translation, contextual or selective translation). The purpose of using idiomatic translation is to reproduce the full equivalent in target language.

Key words: phraseological synonyms, translation equivalence, phraseological synonymy, comparative aspect, phraseological translation, non-phraseological translation.